

ตามรอยพระยุคลบาท

โดย นายพงศ์โพยม วาศภูติ*

เนื่องในวโรกาสอันเป็นมหามงคลสมัยที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ทรงครองสิริราชสมบัติครบ 60 ปี ประชาชนทุกหมู่เหล่าล้วนชื่นชมโสมนัส และมีการกล่าวถึงการตามรอยพระยุคลบาทซึ่งเป็นเรื่องที่ประเสริฐอย่างยิ่ง จึงใคร่ขอเสนอแนวทางเพื่อการตามรอยพระยุคลบาท โดยในความเห็นของข้าพเจ้าคิดว่า การตามรอยพระยุคลบาท คือ การทำตามแนวทางปฏิบัติพระองค์ ซึ่งทรงเป็นแบบอย่างให้เราได้เห็นมากกว่าครึ่งศตวรรษแล้ว

* ปลัดกระทรวงมหาดไทย - ดัดแปลงจาก "ตามรอยพระยุคลบาท" 72 พรรชนาราช ราษฎร์ รวมใจเทิดในหลวง, โรงพิมพ์อสาการศึกษาดินแดน, พ.ศ. 2543

อย่างไรก็ตาม ถ้าเราจะเจริญรอยตามอย่างใคร ก็ควรศึกษาประวัติความเป็นมา วิธีคิดวิธีปฏิบัติตน ทั้งด้านส่วนตัว ตลอดจนวิธีทำงานของผู้นั้นอย่างถ่องแท้ เพื่อจะได้ปฏิบัติตามอย่างถูกต้อง มีทิศทางที่แน่ชัด สำหรับการเรียนรู้เพื่อตามรอยพระยุคลบาทแห่งองค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ฯ ในเอกสารฉบับนี้นั้น ข้าพเจ้าได้แบ่งหัวข้อออกเป็น

ก. พระราชประวัติและพระอัจฉริยภาพ

ข. แนวความคิดและทฤษฎีการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ

ก. พระราชประวัติและพระอัจฉริยภาพ

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช มหิตลาธิเบศร รามาธิบดี จักรีนฤพดินทร์ สยามินทราธิราช บรมนาถบพิตร มีพระราชสมภพ เมื่อวันที่จันทร์ที่ 5 ธันวาคม พ.ศ.2470 เวลา 08.45 น. ณ โรงพยาบาลเมานท์ออบีร์น เมืองเคมบริดจ์ รัฐแมสซาชูเซตส์ ประเทศสหรัฐอเมริกา (เดิมโรงพยาบาลนี้ชื่อเคมบริดจ์ ฮอสปิเติล) ทรงฐานันดรเป็นพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าภูมิพลอดุลยเดช พระราชโอรสพระองค์เล็กในสมเด็จพระเจ้าฟ้ามหิดลอดุลยเดช กรมหลวงสงขลานครินทร์ (พระราชโอรสใน

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระศรีสวรินทราบรมราชเทวีพระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า และหม่อมลึงวาลย์ (สมเด็จพระราชชนนีศรีสังวาลย์) ซึ่งภายหลังทั้งสองพระองค์ได้รับการเฉลิมพระนามาภิไธย เป็นสมเด็จพระมหิตลาธิเบศรอดุลยเดชวิกรมพระบรมราชชนก และสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี

พระนามของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้รับพระราชทานจากสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7 ว่า “ภูมิพลอดุลยเดช” เขียนเป็นภาษาอังกฤษว่า Bhumibala Aduladeja แปลว่า พลังของแผ่นดินเป็นอำนาจที่หาใดเปรียบมิได้ (ให้สังเกตว่า ตอนแรกไม่มี “ย” ที่คำว่า “อดุลยเดช” ภายหลังจึงเขียนเป็น “อดุลยเดช”)

วันที่ 2 มีนาคม พ.ศ. 2477 พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7 ทรงสละราชสมบัติ รัฐบาลสมัยนั้นได้ส่งข้าราชการระดับสูงมาขอร้องให้หม่อมลึงวาลย์ (สมเด็จพระราชชนนี ฯ) ยินยอมให้ พระวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าอานันทมหิดล ขึ้นครองราชย์เป็นพระมหากษัตริย์รัชกาลที่ 8 แห่งพระบรมราชจักรีวงศ์ พระวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าภูมิพลอดุลยเดช จึงทรงได้รับ

การสถาปนาขึ้นเป็นสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอเจ้าฟ้าภูมิพลอดุลยเดช เมื่อปี พ.ศ. 2478

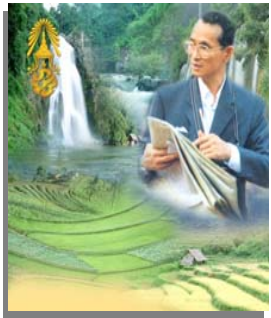
ต่อมาเหตุการณ์อันมิคาดฝันก็เกิดขึ้นในเช้าวันที่ 9 มิถุนายน พ.ศ. 2489 สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดลเสด็จสวรรคตเนื่องจากต้องอาวูธป็น ฦ พระที่นั่งบรมพิมาน สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอเจ้าฟ้าภูมิพลอดุลยเดช จึงเสด็จขึ้นครองราชสมบัติสืบราชสันตติวงศ์ในวันเดียวกันนั้น โดยมีพิธีสั้น ๆ ต่อหน้ามหาสมาคม กอปรด้วยประธานสภาผู้แทนราษฎร นายกรัฐมนตรี พระบรมวงศานุวงศ์ และข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ ทรงตรัสมีความโดยสังเขปว่า ข้าพเจ้าขอบใจที่มอบราชสมบัติให้ ข้าพเจ้าจะทำทุกอย่างเพื่อประเทศชาติ และเพื่อความผาสุกของประชาชนอย่างเต็มความสามารถ ขอให้ท่านจงช่วยกันทำดังกล่าว แล้วเสด็จก้าวไปจากมหาสมาคมนั้น ครั้นแล้วก็ทรงหันกลับมาใหม่แล้วตรัสอย่างหนักหน่วงว่า “และด้วยใจสุจริต” พระสุรเสียงและสีพระพักตร์ แสดงความหนักแน่น จริงจัง

เราต้องเข้าใจความสำคัญของพระราชประวัติตอนนี่ว่า ขณะนั้น ทรงมีพระชนมายุเพียง 18 พรรษา ทรงตื่นตระหนก และเศร้าหมองอย่างที่สุด เมื่อบุคคลอันเป็นที่รักยิ่ง สนิทสนมยิ่ง ต้องจากไปอย่างกะทันหัน ทรงอยู่ท่ามกลางคนแปลกหน้า เนื่องจาก

ทรงใช้ชีวิตส่วนใหญ่อยู่ในต่างประเทศ พระประยูรญาติต่าง ๆ ก็ไม่สู้สนิทสนมคุ้นเคยนัก เหตุการณ์บ้านเมืองหลังคณะราษฎรยึดอำนาจเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 แม้เวลาจะผ่านไปกว่า 10 ปี ก็ยังไม่เรียบร้อย มีความแตกแยก พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ได้ทรงพิสูจน์ความแข็งแกร่งแห่งพระราชหฤทัย และยึดมั่นในพระราชปฏิญาณอย่างแน่วแน่ ค่อย ๆ ประกอบพระราชกรณียกิจน้อยใหญ่เป็นประโยชน์แก่ชาติบ้านเมืองและประชาชน ทรงสั่งสมพระบารมีจนแก่กล้า ยากที่จะหาผู้ใดเสมอเหมือน จนกลายเป็นศูนย์รวมจิตใจ และความเคารพเทิดทูนบูชาของคนทั้งชาติ ดังเช่นที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบัน จึงเป็นสิ่งที่ควรแก่การยกย่องสรรเสริญและยึดถือเป็นแบบอย่างได้อย่างแท้จริง

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงคุณธรรมอันประเสริฐ โดยมีพระราชจริยวัตรส่วนพระองค์ที่งดงามยิ่งนัก ทรงมี

พระนิสัย ขยันขันแข็ง รักการเรียนรู้ และการผจญภัย ทรงมีความละเอียดรอบคอบในการพิจารณาสิ่งต่าง ๆ ทรงโปรดที่จะสั่งสอนถ่ายทอดสิ่งที่ทรงรู้ให้แก่ผู้อื่น ทรงประหยัดมัธยัสถ์ ไม่โปรดความฟุ่มเฟือย ทรงมีพระอารมณ์ขัน และน้ำพระทัยที่เปี่ยม

ด้วยพระเมตตากรุณา แก่บุคคลทั่วไป ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการใช้พระสติปัญญา ศึกษา พินิจ วิเคราะห์ปัญหาแนวทางแก้ไขต่าง ๆ หรือการปฏิบัติ พระราชกรณียกิจ ทั้งที่เป็นส่วนพระองค์ และที่เกี่ยวข้องกับราชการบ้านเมืองประชาชน ทรงยึดถือหลักธรรมคำสอนในพระบรมพุทธานุศาสน์ เป็นแนวทางในการดำรงชีวิต และยังทรงปฏิบัติตามหลักทศพิธราชธรรมอย่างเคร่งครัด ครบถ้วนอีกด้วย

นอกจากนั้นในพระราชนิพนธ์ “พระมหาชนก” เราจะเห็นได้ว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ให้ความสำคัญแก่ “ความเพียร” เป็นพิเศษ ซึ่งก็ตรงกับสิ่งที่ได้ทรงกระทำสิ่งต่าง ๆ โดยอาศัยความเพียรเป็นเครื่องมือตลอดพระชนม์ชีพ

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ ทรงเป็นบุคคลมหัศจรรย์ ที่มีอยู่น้อยคนในโลกนี้ เพราะทรงสนพระทัยและมีพระปรีชาสามารถในเรื่องต่าง ๆ มากมาย ซึ่งข้าพเจ้า จักได้พยายามสรุปออกมาได้ ดังนี้

1. ทรงเป็นนักวิทยาศาสตร์ วิศวกร นักคอมพิวเตอร์

ทรงมีพื้นฐานด้านวิทยาศาสตร์และวิศวกรรมมาก่อน จึงโปรดและสนพระทัย ด้านเครื่องยนต์กลไก การแก้ปัญหาโดยอาศัยหลักวิทยาศาสตร์ อาทิ การปรับปรุงกลไกและเสอาอากาศวิทยุมือถือ

การปรับปรุงควายเหล็ก เครื่องนวดข้าว เครื่องกะเทาะเมล็ดข้าวโพด (ร่วมกับ ม.ร.ว.เทพฤทธิ เทวกุล) โครงการฝนหลวง ซึ่งได้คิดค้น สูตรต่าง ๆ มากกว่า 10 สูตร ทรงคิด Software คอมพิวเตอร์เกี่ยวกับ อักษรเทวนาครีของอินเดีย

2. ทรงเป็นนักภูมิศาสตร์ นักอุตุนิยมวิทยา ทรงเชี่ยวชาญ ด้านแผนที่ และมีความรู้ในเรื่อง ดิน ฟ้า อากาศ สภาพดิน ภูเขา ทางน้ำไหล แม่น้ำลำคลอง ฯลฯ ทั่วประเทศไทย เป็นอย่างยิ่ง

3. ทรงเป็นนักชลประทาน ทรงถือว่า “น้ำคือชีวิต” ทรงศึกษาธรรมชาติของน้ำจนสามารถพระราชทานคำแนะนำในการ แก้ปัญหาน้ำท่วมกรุงเทพฯ ชุมพร พระนครศรีอยุธยา นครราชสีมา นครศรีธรรมราช ฯลฯ โครงการที่มีชื่อเสียง คือ โครงการลุ่มน้ำ บางนรา โครงการแก้มลิง โครงการเขื่อนป่าสักชลสิทธิ์ โครงการ ลุ่มน้ำปากพนัง เป็นต้น

4. ทรงเป็นครู และนักการศึกษา ทรงโปรดการแนะนำ สั่งสอน ทรงอธิบายเรื่องราวต่าง ๆ ได้ละเอียดเข้าใจง่าย ทรงตั้ง ทุนการศึกษาเช่น ทุนอานันทมหิดล ทุนภูมิพล ทรงตั้งโรงเรียนพระ ดาบส โรงเรียนจิตรลดา ตลอดจนศูนย์ศึกษาการพัฒนาในภาคต่าง ๆ

ของประเทศรวมหลายแห่ง เช่น ศูนย์ศึกษาพัฒนาพิบูลทองฯ ตำบลกะลุวอเหนือ อำเภอเมือง จังหวัดนราธิวาส

5. ทรงเป็นนักการเกษตรและนักปฏิรูปที่ดิน ทรงศึกษา เรื่อง ดิน น้ำ ปุ๋ย พันธุ์พืช พันธุ์ไม้ ดอกไม้ ทรงทดลองปลูกและ ปรับปรุง จนสามารถเผยแพร่ให้ประชาชนที่ยากจนนำไปปลูกเพิ่มพูน รายได้ ทรงมีส่วนสนองพระองค์ที่จังหวัดเชียงใหม่ นาสวนพระองค์ที่ จังหวัดปราจีนบุรี แปลงทดลองต่าง ๆ ในสวนจิตรลดา ฯลฯ โดยเฉพาะ ในภาคเหนือ ทรงแนะนำชาวเขาสามารถปลูกพืชเมือง เหนือทดแทนฝิ่นได้เป็นอย่างดี เช่น โครงการหลวงที่ดอยอ่างขาง จังหวัดเชียงใหม่ (ได้รางวัลแมกไซไซ เมื่อ พ.ศ. 2531) ทรงแนะนำ ให้ชาวไร่ ชาวนา ปรับเปลี่ยนรูปแบบของการใช้ที่ดินให้เกิดประโยชน์ สูงสุด ทรงศรัทธาในการให้เกษตรกรรวมตัวช่วยเหลือกันเป็นกลุ่มคือ ระบบสหกรณ์นั่นเอง ตัวอย่างคือ หมู่บ้านเขาเต่า หมู่บ้านหุบกะพง เป็นต้น

6. ทรงเป็นนักอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทรงสอน ให้พยายามรักษาสิ่งแวดล้อมและประณีประนอมกับธรรมชาติ ขณะที่จำเป็นต้องใช้ทรัพยากรพัฒนาชาติบ้านเมืองควบคู่กันไป ทรงจัดตั้งมูลนิธิชัยพัฒนาเพื่อดูแลเรื่องนี้โดยเฉพาะ

7. **ทรงเป็นนักเศรษฐศาสตร์** พระราชทานคำแนะนำว่า “Our loss is Our gain” ขาดทุนคือ กำไรของเรา ถ้ารู้จักสามัคคี รู้เสียสละคือ การได้ ประเทศชาติจะก้าวหน้า และการที่คนอยู่ดีมีสุขนั้น เป็นการนับที่เป็นมูลค่าเงินมิได้ ทรงเน้นเรื่องความประหยัด และปฏิบัติพระองค์เป็นแบบอย่างเสมอ

8. **ทรงเป็นนักดนตรี** โปรดเพลงแบบแจซ แม้ว่าจะทรงศึกษาดนตรีในแบบคลาสสิก ทรงแต่งเพลงที่ไพเราะ รวมทั้ง

เพลงมาร์ช และเพลงประจำสถาบันการศึกษาต่าง ๆ มากมาย เพลงแรก ชื่อ “แสงเทียน” ทรงแต่งเมื่อเดือนมีนาคม พ.ศ. 2489 สถาบันดนตรีแห่งประเทศไทย ออกสเตรีย ซึ่งมีชื่อเสียง ก้องไกลได้รับพระองค์เข้า

เป็นสมาชิกกิตติมศักดิ์ ลำดับที่ 23 โดยมีการแสดงดนตรีพระราชนิพนธ์ที่โรงคอนเสิร์ตออสเตรีย เมื่อวันที่ 3 ตุลาคม 2507

9. **ทรงเป็นช่าง** ไม่ว่าจะเป็ช่างไม้ ช่างภาพหนึ่ง ช่างภาพยนตร์ ทรงสร้างเรือใบด้วยพระองค์เอง ชื่อ ราชปะเตน (รุ่นเอนเตอร์ไพรซ์) และชื่อ นวฤกษ์ (รุ่นโอเค)

10. **ทรงเป็นศิลปิน** ทั้งด้านจิตรกรรมประติมากรรม และทรงอนุรักษ์ศิลปกรรมของชาติ โดยจัดตั้งโรงเรียนศูนย์ฝึกวิชาชีพทัศนศิลป์ ที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เมื่อ พ.ศ. 2519

11. **ทรงเป็นนักกีฬา** โปรดการผจญภัย เมื่ออยู่ที่ สวิตเซอร์แลนด์ ทรงเล่นสกี หรือขับรถท่องเที่ยวไปในที่ต่าง ๆ เมื่ออยู่เมืองไทย พระองค์ท่านทรงเล่นเทนนิส แบดมินตัน เล่นใบ้ วิ่ง ฯลฯ เมื่อวันที่ 16 ธันวาคม พ.ศ. 2510 ทรงรับเหรียญทองประเภทเรือใบในกีฬาแหลมทอง

12. **ทรงเป็นนายแห่งภาษา** มีพระปรีชาในด้านภาษาไม่ว่าจะเป็นภาษาไทย ภาษาต่างประเทศ ทรงเป็นนักพูดที่ได้รับความนิยมชื่นชม ทั้งในประเทศ และต่างประเทศ ทรงเป็นนักแปล ผลงานคือเรื่อง นายอินทร์ผู้ปิดทองหลังพระและเรื่อง ดีโด เป็นต้น และทรงเป็นนักเขียน ดังปรากฏในพระราชนิพนธ์ “พระมหาชนก” อันเป็นหนังสือที่ขายดีมาก

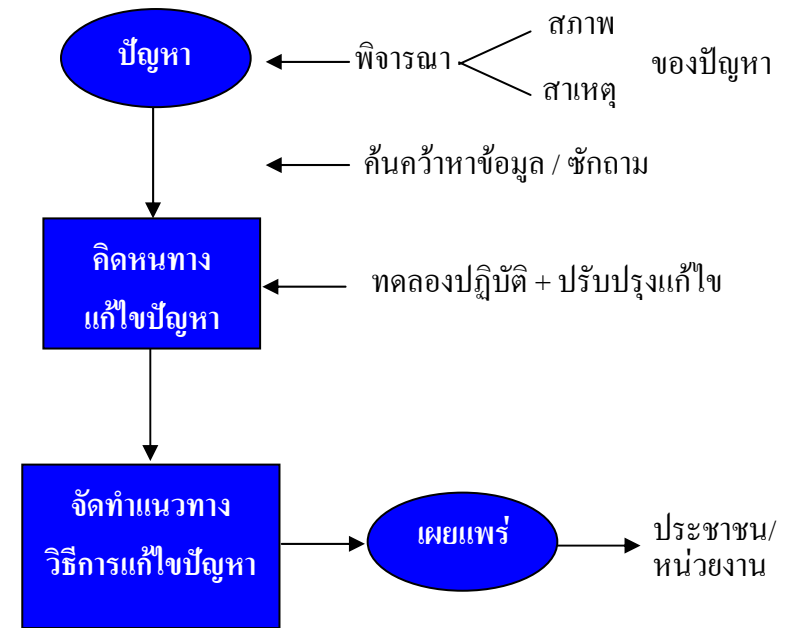
เหล่านี้คือ พระอัจฉริยภาพส่วนหนึ่งที่ทำให้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงเป็น “ปราชญ์” ในทุก ๆ เรื่อง ที่สนพระทัย ทั้งนี้ เพราะทรงอาศัยฉันทะ วิริยะ ความอดทน เอาใจใส่ และความเพียร จนกิจทั้งหลายสำเร็จได้ บังเกิดพระเดชอาบารมีแผ่ไพศาล ปรากฏแต่ ทวยราษฎร์และนานาชาติประเทศ เช่นทุกวันนี้

ข. แนวความคิดและทฤษฎีการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ

ถ้าพิจารณาจากวิธีการที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงใช้ในการค้นคิดหาทางแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ไม่ว่าจะปัญหาคุณภาพดิน ตลอดจนปัญหาอื่น ๆ ก็จะได้เห็นได้ว่าทรงพิจารณา สภาพของปัญหา สาเหตุของปัญหาอย่างละเอียดก่อน โดยทรง คำนึงว่าหาข้อมูล ข้อเท็จจริงมาประกอบกับหลักการทางทฤษฎีหรือ ทางวิชาการที่ทรงได้จากหนังสือ และตำราต่าง ๆ แต่ที่สำคัญคือ จะทรงสังเกตจากการทอดพระเนตรด้วยพระองค์เอง หากมีบุคคลที่ เกี่ยวข้องมาให้ข้อมูลก็จะทรงซักถามอย่างละเอียด ไม่ทรงโปรดการเดา ถ้าไม่รู้ก็ต้องกราบบังคมทูลว่าไม่รู้ เคยรับสั่ง “ไม่รู้...ไม่ผิด” ทั้งนี้ หลังจากทรงทราบสภาพและสาเหตุของปัญหาแล้ว ก็จะทรงค้นคิด หาวิธีแก้ปัญหานั้น ถ้าสามารถทดลองทำดูก่อนได้ ก็จะทรงให้ลอง

ปฏิบัติจัดทำดู หลังจากลองผิดลองถูกและปรับปรุงวิธีการแก้ไขปัญหานั้นจนแน่ใจแล้ว จึงจะวางแนวทางแก้ไขอย่างละเอียด และ เผยแพร่ให้นำไปจัดการแก้ไขปัญหาดังกล่าวต่อไป ซึ่งอาจเขียนเป็น แผนผัง ขั้นตอนวิธีการของพระองค์ได้ดังนี้

แนวทางวิธีการแก้ไขปัญหาที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พระราชทานให้หน่วยราชการหรือประชาชนไปดำเนินการนั้นจะมี หลักการอยู่ 4 – 5 ประการ คือ

1. ต้องง่ายไม่ยุ่งยากซับซ้อน สามารถนำไปปฏิบัติได้ โดยไม่ต้องลงทุน ลงแรงมากจนเกินความจำเป็น
2. ใช้กฎเกณฑ์ของธรรมชาติ ไม่ฝืนธรรมชาติสอดคล้องกับระบบนิเวศน์โดยพยายามอนุโลมและกลมกลืนกับสภาพจิตวิทยา ชุมชนไปด้วย กล่าวคือ แม้มีวิธีที่จะแก้ปัญหาได้ดี แต่ถ้าต้องทำลาย ธรรมชาติหรือทำร้ายความรู้สึกของประชาชน จะทรงโปรดให้เลือก วิธีอื่น แม้จะได้ผลดีไม่เท่าก็ตาม
3. เน้นทรงสายกลาง มุ่งความพอดี ผลของการแก้ไข ปัญหา พยายามพิจารณาให้ “คุ้มค่า” มากกว่า “คุ้มทุน” แม้ว่าจะ ลงทุนไปมาก ถ้าคิดเป็นตัวเงินที่ประชาชนได้อาจจะน้อย แต่ถ้าทำให้ประชาชนที่ยากจนมีความสุขกว่าเดิมก็ต้องถือว่าใช้ได้แล้ว
4. วิธีการแก้ปัญหานั้นนำไปสู่ความร่วมมือ ร่วมใจ กัน ประชาชนควรมีส่วนร่วมและเห็นประโยชน์แห่งการกระทำนั้น ทรงอยากให้เกิดความรู้สึก “รักรักสามัคคี” ในหมู่ประชาชน

5. ผลลัพธ์ของแนวทางหรือวิธีแก้ไขปัญหานั้นจะต้องมีความยั่งยืน ไม่ใช่แก้ได้เพียงชั่วคราวช่วยยาม ปัญหาที่เกิดขึ้นอีก ความยั่งยืนที่ว่่านี้ หมายถึง ประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตของประชาชน และสภาพธรรมชาติสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ควรจะดีขึ้นตามลำดับ

สรุปได้ว่า การตามรอยพระยุคลบาทของพวกเราเหล่า ข้าราชการ และเจ้าหน้าที่ของรัฐทั้งหลาย

ประการแรก คือ ต้องพยายามขัดเกลาจิตใจของเราให้ เป็นคนดี มีคุณธรรม ใฝ่ใจในหลักศาสนา ยอมเสียสละประโยชน์ ส่วนตนเพื่อประโยชน์ส่วนรวม มีเมตตากรุณา และ “รัก” ประชาชน พร้อมที่จะช่วยเหลือ ให้บริการด้วยความเต็มใจและโดยซื่อสัตย์ สุจริต

ประการที่สอง คือ ต้องเพิ่มพูนความรู้ ทักษะในด้านต่าง ๆ สนใจความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีและความเป็นไปทั้งหลายในโลก รู้เท่าทันในปัญหาต่าง ๆ ทั้งไกลตัวและใกล้ตัว มีความรู้อย่างแท้จริง ในการทำงานอันเป็นหน้าที่ความรับผิดชอบของเขา รวมตลอดจนถึง ใฝ่หาความรู้อื่น ๆ ซึ่งจะเป็นปัจจัยช่วยในการทำงานและสร้าง ความ อภิรมย์ในชีวิต

ประการที่สาม คือ ตั้งใจทำงานด้วยความรู้ความสามารถ ใช้ทั้ง “หัวใจ” และ “หัวสมอง” ควบคู่กัน โดยมุ่งให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อชาติบ้านเมืองและประชาชน หากทำเช่นนี้ได้ ก็นับเป็นการสนองพระมหากรุณาธิคุณที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้ทรงครองแผ่นดินโดยธรรมมากกว่า 60 ปี และถือเป็นการตามรอยพระยุคลบาทอย่างแท้จริง

๙๙